

Marian Paździor

Polska zmiana Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach, 1990

Ochrona Zabytków 44/2 (173), 60-68

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN PAŹDZIOR

POLSKA ZMIANA USTAWY O OCHRONIE DÓBR KULTURY I O MUZEACH, 1990

„Żaden akt prawny, już od chwili swego powstania, nie jest doskonały, a życie i postępująca ewolucja stosunków społecznych i gospodarczych z biegiem lat coraz wyraźniej uwydatniają jego niedociągnięcia”*

Władysław Sieroszewski

Słowa powyższe i treść w nich zawarta stanowią wstęp do przeglądu wypowiedzi na temat ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach z 15 lutego 1962 r., jej brakach, niedociągnięciach i potrzebie zmian (nowelizacji), jak również postulatów opracowania zupełnie nowej ustawy. Dyskusje rozpoczynały się na etapie pełnego rozwoju totalitaryzmu, w którym regułą było centrale zarządzanie. Nikt nie zdawał sobie sprawy z tego, co stanie się w niespełna 30 lat od uchwalenia ustawy. Doświadczenia życia codziennego i jego wymogi stawiane służbie konserwatorskiej i muzealnej w zakresie ochrony zabytków spowodowały, że ustawę, uważaną za najbardziej nowoczesną, znowelizowano odrębną ustawą sejmową, nie licząc pomniejszych zmian dokonywanych uprzednio na mocy innych aktów prawnych (por. Dz. U. z 1983 r., Nr 38, poz. 173; z 1989 r., Nr 35 poz. 192; z 1990 r., Nr 34, poz. 198).

Pierwsze postulaty w sprawie nowelizacji

W. Sieroszewski w swym artykule, napisanym z pozycji wieloletniego konsultanta prawnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki, zaproponował trzy grupy zmian i poprawek w ustawie. Do pierwszej zaliczył zmiany zmierzające do poprawienia wadliwie sformułowanych dyspozycji ustawy; do drugiej – przepisy, których nie ma w ustawie, a powinny się tam znaleźć: np. art. 15 zmienić przyjmując czasowy wpis do rejestru zabytków obszarów, które muszą być naukowo zbadane przez archeologów, a art. 16 zmodyfikować pod kątem ustępstw dla ważnych gospodarczo inwestycji (skreślenie z rejestru zabytku stojącego na przeszkodzie); do trzeciej grupy zaliczył autor poprawki, które należy wprowadzić do ustawy ze względu na inne akty prawne, które weszły w życie po ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach.

W. Sieroszewski zamieścił, jako konkluzję swej wypowiedzi, postulat wskazujący na konieczność opracowania aktów wykonawczych do poprawek przez siebie wyliczonych, a także i tych aktów, które mimo delegacji w obowiązującej ustawie – nie zostały w y d a n e. Stan ten trwał do uchwalenia przez Sejm RP nowelizacji ustawy w 1990 r.

Kazimierz Malinowski, jeden z głównych twórców projektu ustawy z 15 lutego 1962 r., podsumował jej działanie w dziesięć lat od wejścia jej w życie¹. Wskazał na wiele zalet ustawy, lecz nie zawahał się powiedzieć: „są też i niedociągnięcia, względnie niedostatecznie lub błędnie

zredagowane zarządzenia wykonawcze”. Nie wypadało bowiem wówczas mówić jeszcze o nowelizacji, jako że ustawa uchodziła za najlepszą w Europie. Niemniej jednak autor wyraźnie stwierdził: „...wiem jednak, że są tacy, którzy by to i owo w ustawie zmienili. Lecz nawet gdyby mieli w pewnych wypadkach rację, to jestem przekonany, że każdą z tych zmian można przeprowadzić prędej, precyzyjnej i skuteczniej drogą odpowiednich zarządzeń wykonawczych”. Trzeba przyznać, że był to sposób nowelizacji bez wprowadzania jej projektu pod obrady Sejmu. Niestety, zabrakło ludzi odpowiedzialnych z urzędu za opracowanie owych zarządzeń wykonawczych ze szkodą wielką dla ochrony zabytków.

DISKUSJA NAD NOWELIZACJĄ USTAWY

Środowisko konserwatorskie po raz pierwszy oficjalnie wystąpiło z postulatem o potrzebie nowelizacji ustawy na sesji zorganizowanej w Lublinie w dniach 9–10 października 1974 r. pod hasłem *Rola zabytków w kształtowaniu świadomości społecznej*². Wniosek nr 5 brzmiał: „Istnieje pilna potrzeba nowelizacji i uzupełnienia istniejącego ustawodawstwa o ochronie zabytków w sposób, który by umożliwił właściwe funkcjonowanie całego systemu ochrony”. Innymi słowy, środowisko konserwatorskie zaczęło się domagać gruntownej rewizji przepisów ustawy, która była martwa bez aktualizowanych zarządzeń wykonawczych.

Jerzy Stankiewicz, w swym dyskusyjnym artykule *Na przelomie*³, wskazywał w podsumowaniu na konieczność wznowienia prac weryfikacyjnych z zakresu ustawodawstwa, przepisów wykonawczych oraz powstałej problematyki administracyjno-prawnej pod kątem doświadczeń ostatniego dziesięciolecia oraz nowych warunków okresu przewartościowań. Niestety, nadal nikt nie podjął działań.

Ważnym wydarzeniem dla środowiska konserwatorskiego było opracowanie kompleksowego – po raz pierwszy – raportu o ochronie i konserwacji zabytków w wyniku prac grupy specjalistycznej pod przewodnictwem Tadeusza Polaka, wręczonego 25 lipca 1972 r. wiceministrowi kultury i sztuki. Jednym z podstawowych założeń raportu był postulat podjęcia dalszej dyskusji i studiów nad przedstawionym materiałem. Konserwator Zabytków m.st. Warszawy napisał w związku z raportem znamienne słowa: „...jestem zdania, że jeśli Ministerstwo Kultury i Sztuki nie podejmie studiów owego raportu i nie ustosunkuje się do przedstawionych w nim wniosków,

* W. Sieroszewski, *Czy ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach dojrzała do nowelizacji?* „Ochrona Zabytków” 1971, nr 3, ss. 163–171.

¹ K. Kalinowski, *Dziesięciolecie ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*. „Ochrona Zabytków” 1973, nr. 2, ss. 85–88.

² L. Krzyżanowski, *Rola zabytków w kształtowaniu świadomości społecznej – Sesja w Lublinie 9–10.X.1974 r.* „Ochrona Zabytków” 1975, nr 1, ss. 74, 75.

³ J. Stankiewicz, *Na przelomie*. „Ochrona Zabytków” 1975, nr 2, ss. 93–109.

dalsze zgłaszanie postulatów mija się z celem i należy liczyć wyłącznie na siły urzędów konserwatorskich⁴.

Dla władz ówczesnych wygodniej było nie analizować i nie wyciągać wniosków, a wszelkie, słuszne i pilne postulaty odłożyć na półkę chociaż takie właśnie przedstawiano nadal na każdej, ogólnopolskiej konferencji konserwatorskiej. W sprawie nowelizacji wypowiedział się Zbigniew Pawłowski⁵, zwracając uwagę na nikłą skuteczność ustawy, twierdząc zarazem, że decyzje konserwatorskie muszą być obwarowane ostrzejszymi rygoremi, aby mogły być skuteczne. Będąc sam społecznym opiekunem zabytków, wnosił o podniesienie rangi opiekunów będących pierwszym ogniwem w terenie, łączącym zabytek z wojewódzką służbą konserwatorską. Jan Piotr Pruszyński wydając swą książkę w 1977 r. *Prawna ochrona zabytków architektury w Polsce*⁶ rozpoczął swe zmagania z niezyciowymi przepisami prawa na tym polu. Zapowiedzią działań był ostatni rozdział pt. *Formy i metody doskonalenia ochrony prawnej zabytków i krajobrazu*.

Środowisko konserwatorów zabytków archeologicznych wykazało również wiele braków i niedoskonałości w ustawodawstwie. Wskazywano na konieczność modyfikacji niektórych przepisów, dokonania poprawek organizacyjnych i zmian wraz z nałożeniem surowszych kar za wykroczenia przeciw ustawie⁷.

Powtarzające się skargi ze strony niektórych wojewódzkich konserwatorów zabytków o umarzaniu przez prokuratury wniosków o ukaranie winnych łamania przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach ze względu na z n i k o m ą szkodliwość społeczną wykroczenia doczekały się wypowiedzi ze strony Generalnej Prokuratury w Warszawie⁸. W artykule Janusza Eksnera mówi się najpierw, że „koniecznością stała się nowelizacja ustawy z 15 lutego 1962 r. głównie w tym kierunku, aby podnieść rangę decyzji konserwatorskich i zagwarantować ich realizację”. Wniosek jasny i najzupełniej słuszny, gdyby nie zaskakująca konkluzja: „...zamiast nowelizować starajmy się, aby wiążące każdego z nas przepisy były po prostu do końca stosowane”. A stosować do końca ustawę, znaczy właśnie karać za wykroczenia, czego domagają się przepisy karne zamieszczone na końcu aktu prawnego. Nic więc dziwnego, że wojewódzkim konserwatorom zabytków nie wydawało się stosownym kierować do prokuratury wniosków, które z góry skazane były na umorzenie „ze względu na znikomą szkodliwość społeczną”. W tym samym numerze „Ochrony Zabytków” Ministerstwo Kultury i Sztuki, jakby dla kontrastu, kreśli perspektywiczny kierunek działań ochrony zabytków w Polsce. Czytelnik nie znajdzie tam ani słowa o bolączkach nurtujących służbę konserwatorską, a tym bardziej o potrzebie nowelizacji ustawy⁹.

⁴ L. Krzyżanowski, *Ochrona i konserwacja zabytków (Raport grupy specjalistycznej)*, tamże, ss. 117–119.

⁵ Z. Pawłowski, W sprawie nowelizacji ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach. „Ochrona Zabytków” 1976, nr 4, ss. 295–297.

⁶ J. P. Pruszyński, *Prawna ochrona zabytków architektury w Polsce*. Rec. L. Krzyżanowski, „Ochrona Zabytków” 1978, nr 1, ss. 87–88.

⁷ J. Jaskanis, *Kilka uwag o problemach ochrony zabytków archeologicznych w Polsce*. „Ochrona Zabytków” 1978, nr 4, ss. 246–249.

⁸ J. Eksner, *Nad ustawą o ochronie dóbr kultury – nie wykorzystana możliwość*, tamże, ss. 221–223.

⁹ B. Rymaszewski, *Kierunek naszej ochrony zabytków*, tamże, ss. 215–220.

Jan Piotr Pruszyński, jako specjalista w zakresie prawa o ochronie zabytków, zabiera głos w sprawie tzw. ruchomych zabytków sztuki sakralnej¹⁰, jak również w innym artykule¹¹ wysuwa wiele postulatów. Jednym z ważniejszych wydaje się stwierdzenie, że „w zakresie uporządkowania prawa należy – obok niezbędnej nowelizacji ustawy z 1962 r. wydać zarządzenia wykonawcze oraz wyeliminować luki i sprzeczności między poszczególnymi aktami”. Szczególna sytuacja polityczna, jaka wytworzyła się w latach 1981–1982, sprzyjała nowatorskim myślom i działaniom w środowisku konserwatorskim. Należy odnotować wypowiedzi Anny Mitkowskiej i Alicji Drapelli-Hermansdorfer¹², które postulowały wręcz utworzenie nowego resortu, tj. Ministerstwa Ochrony Zasobów Przyrodniczych, Kulturowych i Ochrony Środowiska, a w zakresie ujednoczenia ustawodawstwa stwierdziły, że powinno się zmierzać do pełnej nowelizacji przestarzałych już przepisów ochrony zabytków i przyrody, ujęcia ich w jeden spójny system.

Jesienią 1982 r. prace nad nowelizacją ustawy nabierają tempa. Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków MKiS otwiera oficjalnie środowiskową dyskusję rozsyłając wstępne propozycje zmian do wojewódzkich konserwatorów zabytków, Muzeów Narodowych i Okręgowych, Stowarzyszeń: Historyków Sztuki i Konserwatorów Zabytków¹³. W styczniu 1983 r. Oddział Warszawski SKZ po trzech kolejnych spotkaniach dyskusyjnych kieruje projekt nowelizacji zawarty na 6,5 stronach maszynopisu do generalnego konserwatora zabytków i zarządu SKZ. Proponowano m.in. odstąpienie od pojęcia „dobro kultury” i przyjęcia określenia „zabytek”; stanowisko generalnego konserwatora zabytków powinno być złączone z rangą podsekretarza stanu w MKiS; Ośrodek Dokumentacji Zabytków powinien być jednostką koordynującą działania Biur Badań i Dokumentacji Zabytków; uściślono kwalifikacje generalnego konserwatora zabytków, ostrzej sformułowano warunki użytkowania zabytków, sformułowań związanych z gospodarką i planowaniem przestrzennym. Podano tekst art. 1 ustawy o następującym brzmieniu: „Ochrona zabytków, stanowiących dorobek myśli i pracy wielu pokoleń, ma podstawowe znaczenie dla rozwoju Państwa i obywateli, jest obowiązkiem Państwa i obywateli”. Aby się nie powtórzyła sytuacja, która miała miejsce przy ogłoszeniu i wejściu w życie ustawy z 15 lutego 1962 r. — zwrócono uwagę, aby w trybie przyspieszonym powstał komplet z a r z ą d z e ń w y k o n a w c z y c h nowelizowanej ustawy.

Wśród wielu innych – warto zwrócić uwagę na wypowiedzi J. P. Pruszyńskiego i L. Krzyżanowskiego, w których bronią – wbrew nakazom Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków – pojęcia zabytku będącego pod ochroną konserwatorską, a nie wyłącznie pojęcia zabytku wpisanego do rejestru. Był to bowiem skuteczny „ogień zaporowy” stosowany przez WKZ w trosce o zabytki czekające na wpis do rejestru, a wymierzony przeciw burzycielom i dewastatorom. Na szczęście Sejm RP nie zmienił punktu 3 w art. 4 nowelizowanej ustawy.

¹⁰ J. P. Pruszyński, *Problemy prawne ochrony zabytków ruchomych sztuki sakralnej*. „Ochrona Zabytków” 1982, nr 3–4, s. 217.

¹¹ Tenże, *Polityka – konserwacja – prawo*. „Ochrona Zabytków” 1982, nr 3/4, ss. 176–181.

¹² A. Mitkowska, A. Drapella-Hermansdorf, *Ochrona przyrody i ochrona zabytków – konflikt czy współdziałanie?* tamże, ss. 222–224.

¹³ L. Krzyżanowski, *Dyskusja o nowelizacji ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach z 1962 r.* „Ochrona Zabytków” 1984, nr 1, s. 64.

Środowisko warszawskie wypowiada się na temat projektów nowej ustawy w „Ochronie Zabytków”¹⁴. Długi cykl wydawniczy tego periodyku powoduje jednak, że informacje dotyczące działań generalnego konserwatora zabytków, m.in. w zakresie przygotowań do nowelizacji ustawy, wcześniej ukazują się w „Wiadomościach Konserwatorskich” – biuletynie Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, bo już w październiku 1985 r. Powielanie bowiem zszywek metodą kserograficzną umożliwiało szybkie dotarcie „Wiadomości” do wszystkich zainteresowanych, a w pierwszej kolejności do wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Wojciech Kowalski pisze na temat miejsca ochrony dóbr kultury w systemie prawa¹⁵. Swoje spostrzeżenia dotyczącymi analizy stanu prawnego J. P. Pruszyński zamieszcza w artykule *Regulacja ustawowa ochrony zabytków*¹⁶. Omawia on główne zagrożenia dziedzictwa kulturowego, dokonuje przeglądu przepisów prawa polskiego, podaje koncepcję regulacji ochrony zabytków na tle porównawczym, omawia problem ujęcia legislacyjnego ochrony dóbr kultury w prawie polskim, domagając się nowelizacji ustawy z 15 lutego 1962 r.

Na Ogólnopolskiej Konferencji Konserwatorsko-Muzealnej w Warszawie w dniach 26–27 lutego 1986 r.¹⁷ zgłoszono postulat, aby w pracach nad nowelizacją ustawy uwzględnić zapis o współdziałaniu muzeów w ochronie zabytków, objąć ochroną zabytki podwodne oraz wzmocnić pozycję wojewódzkich konserwatorów zabytków.

Artykuł Tadeusza Zielniewicza¹⁸ o regulacji ustawowej ochrony zabytków zachęcił Marka Konopkę do przedstawienia potrzeb i możliwości przy projektowaniu zmian w ustawie¹⁹. Stwierdził on m.in., że projekt nowelizacji z 28 marca 1983 r. przedstawiony przez generalnego konserwatora zabytków nie został zaaprobowany przez ministra kultury i sztuki, jak również projekt z 1984 r. przedstawiony Narodowej Radzie Kultury w 1985 r. do zaopiniowania nie został przez nią zaakceptowany. M. Konopka czyni wiele szczegółowych uwag na temat zmian. Dodać należy, że według opinii A. Żółkiewskiego, którą autor podaje, wprowadzenie zmian do ustawy, i to jakichkolwiek, może spowodować utracenie jej walorów, a nie poprawi braków. Tezie tej hołdował w dużej mierze

Bohdan Rymaszewski jako generalny konserwator zabytków.

Wojciech Kowalski w swym artykule o organizacji ochrony zabytków w niektórych krajach²⁰ omawia zalecenia wynikające z prawa międzynarodowego oraz struktury organizacyjne ochrony zabytków w praktyce niektórych państw, jak i jej organizację w Polsce. Przedstawia koncepcję samodzielnego organu centralnego w strukturze MKiS, Ministerstwa Ochrony Środowiska, spraw wewnętrznych i resortu budownictwa. W konkluzji stwierdza, że musi to być centralny organ koordynujący przedsięwzięcia w zakresie ochrony zabytków. System urzędów konserwatorskich powinien być scentralizowany i oddzielony od administracji terenowej. Jak później się okaże – przy ostatecznym projekcie nowelizacji w 1990 r. będzie to przez generalnego konserwatora zabytków wzięte pod uwagę i... umieszczone w ustawie z pewnymi modyfikacjami.

O ochronie niematerialnych dóbr kultury pod kątem wprowadzenia tego tematu do ustawy wypowiada się Bolesław Bielawski²¹.

Ważnym wydarzeniem jest powołanie 22 lutego 1988 r. przez ministra kultury i sztuki komisji do opracowania projektu ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach pod przewodnictwem prof. dr. Aleksandra Gieysztora z prof. dr. Stanisławem Nahlikiem jako zastępcą²².

Opublikowano pierwsze efekty prac komisji, tj. 29 tez do nowej ustawy oraz założenia dotyczące obowiązków podmiotów ochrony dóbr kultury, definicji dóbr kultury, przedmiotu i zakresu ochrony prawnej, organów i organizacji ochrony, instytucji ochrony, rejestru i ewidencji, praw i obowiązków organów ochrony, właścicieli i użytkowników, wywozu dóbr kultury za granicę, muzeów, zbiorów i kolekcji, opieki społecznej nad dobrami kultury oraz przepisów karnych²³.

Z programem działań w ochronie zabytków do 2000 r. wystąpił T. Zielniewicz²⁴. Na pierwszym miejscu wymienił przygotowanie projektu nowej ustawy zmierzające do ustalenia nowej polityki i struktur organizacyjnych ochrony zabytków oraz warunków jej realizacji. We wstępie powiedziano, że w 1987 r. opracowanie pt. *Ocena stanu muzealnictwa i ochrony zabytków i kierunki działania do 1990 r.* zostało pozytywnie ocenione m.in. przez Narodową Radę Kultury, Radę Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Sztuki. W grudniu 1987 r. zapoznała się z *Oceną* Sejmowa Komisja Kultury. Wyniki konsultacji posłużyły do skorygowania *Oceny* i poszerzenia zagadnień do

¹⁴ A. Misiorowski, *Rozważania nad kształtem prawa o ochronie dóbr kultury*. „Ochrona Zabytków” 1986, nr 2, ss. 102–105; tamże, J. P. Pruszyński, *Pojęcie zabytku i ochrony konserwatorskiej w ustawie z 15 lutego 1962 r. (zakres interpretacji art. 4 ustawy) oraz wypowiedź L. Krzyżanowskiego*; J. P. Pruszyński, *Regulacja ustawowa ochrony zabytków*. „Ochrona Zabytków” 1985, nr 1, ss. 28–31; P. Dobosz, *Charakter prawny decyzji i zezwoleń w sprawach ochrony zabytków*. „Ochrona Zabytków” 1985, nr 3–4, ss. 259–285; tenże *Ochrona nazw historycznych w obrębie prawnej ochrony zabytków*. „Ochrona Zabytków” 1986, nr 1, ss. 23–28; B. Bielawski, *Zabytki niematerialne, dobra kultury zasługujące na ochronę*. „Ochrona Zabytków” 1988, nr 2, s. 86; tenże, *Ochrona niematerialnych dóbr kultury*. „Wiadomości Konserwatorskie” 1988 r. lipiec-sierpień, s. 9.

¹⁵ W. Kowalski, *Miejsce ochrony dóbr kultury w systemie prawa*. „Ochrona Zabytków” 1986, nr 3, ss. 171–178.

¹⁶ J. P. Pruszyński, op. cit.

¹⁷ M. Paździor, *Ogólnopolska konferencja konserwatorsko-muzealna w Warszawie 26–27.02.1986 r.*, „Ochrona Zabytków” 1986, nr 3, s. 232.

¹⁸ T. Zielniewicz, *Regulacja ustawowa ochrony zabytków*. „Ochrona Zabytków” nr 1, ss. 3–6.

¹⁹ M. Konopka, *Zmiany w ustawie – potrzeby, możliwości*. „Ochrona Zabytków” 1986, nr 4, ss. 266–271.

²⁰ W. Kowalski, *Organizacja ochrony zabytków w niektórych krajach. Analiza porównawcza i propozycje nowych rozwiązań w Polsce*. „Ochrona Zabytków” 1987, nr 2–3, ss. 188–194.

²¹ B. Bielawski, op. cit.

²² L. Krzyżanowski, *Ku nowej edycji ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*. „Ochrona Zabytków” 1988, nr 4, s. 299; M. H. K., *Pierwszy etap prac nad nową ustawą o ochronie dóbr kultury i o muzeach – zakończony*. „Wiadomości Konserwatorskie” 1989, nr 2, ss. 1–8. W artykule podano pełny skład komisji oraz 6 zespołów roboczych. Podkreślono, że prace redakcyjne nad ostateczną wersją założeń do nowej ustawy prowadził zespół w składzie: Andrzej Michałowski, Marek Konopka, Andrzej Rotterdam, Jerzy Kowalczyk i Aleksander Żółkiewski. W numerze tym wydrukowano *Tezy do nowej ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach* oraz *Założenie do nowej ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach* w nakładzie 600 egz.; por. także: K. Guttmejer, *Problem tkwi w egzekwowaniu ustawy... i możliwościach sankcji*. „Wiadomości Konserwatorskie” 1989, nr 3–4, ss. 13–25.

²³ „Wiadomości Konserwatorskie” 1989, nr 2, ss. 1–8.

2000 r.²⁴. W kwietniu 1988 r. kierownictwo MKiS przyjęło ten program, zaś w czerwcu tegoż roku Komisja Kultury KC PZPR oceniła go pozytywnie rekomendując na posiedzenie Biura Politycznego KC PZPR. Równoległe opracowano harmonogram realizacji ważniejszych zadań w celu poddania go międzyresortowej konsultacji.

W czasie konferencji konserwatorskiej w Rydzynie w dniach 5–8 czerwca 1988 r. zaakceptowano program do roku 2000. W sprawach prawno-organizacyjnych wyraźnie skorzystano z dorobku Oddziału Warszawskiego SKZ – z projektu nowelizacji ustawy z 15 lutego 1962 r.²⁵ przesłanego ministerstwu.

Zarząd Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków zwołał do Warszawy na 28 września 1989 r. zjazd przedstawicieli oddziałów poświęcony omówieniu tezy i założeń do nowej ustawy. Na zjeździe sprawozdawczym w Radzikowie 26 października 1989 r. autor sprawozdania²⁶ tak napisał: „Zwołaliśmy planowane spotkanie dyskusyjne 28 września w Warszawie. Jego przebieg wykazał jeszcze raz, że nie potrafimy dyskutować nad dokumentami prawnymi, że naszymi często słusznych postulatów nie umiemy przełożyć na język formuł prawnych”. Nasuwa się spostrzeżenie, że należało zaprosić do dyskusji prawników znających temat i zaprowadzić porządek w dyskusji.

W oficjalnym wystąpieniu SKZ do ministra kultury i sztuki zwrócono uwagę na konieczność ugruntowania w nowej ustawie pozycji wojewódzkich konserwatorów zabytków, generalnego konserwatora zabytków, którego to stanowiska nie ma w ustawie w ogóle, inspekcji konserwatorskiej oraz utworzenie skutecznych warunków finansowania ochrony zabytków, w tym również systemu pozytywnie stymulującego postawy potencjalnych użytkowników. Pakiet różnych opinii przekazano do wykorzystania komisji pracującej nad projektem nowej ustawy.

Ogólnopolska Konferencja WKZ i kierowników Biur Badań i Dokumentacji Zabytków, która obradowała w Książu w dniach 3–6 stycznia 1990 r. uchwaliła swoje stanowisko²⁷. Uczestnicy konferencji zaproponowali nową strukturę państwowych służb konserwatorskich. Wniesiono uwagi do planowania przestrzennego i stanowienia praw lokalnych oraz określono źródła i zasady finansowania. Konferencja zwróciła się do ministra kultury i sztuki o przekazanie *Stanowiska* 22 instytucjom i osobom fizycznym, na czele z Sejmową Komisją Kultury i Środków Przekazu. Odnotować należy uwagi Oddziału Szczecińskiego SKZ w dyskusji nad projektem nowej ustawy²⁸. Podkreśla się m.in. brak nowych zapisów dotyczących muzeów, zbyt ogólnikowe pojęcie „dobra kultury”. Z aplauzem przyjęto projekt ustanowienia Narodowego Funduszu Ochrony Dóbr Kultury, jednak z wydzieleniem

funduszy terenowych. Udzielono poparcia tezom o ulgach podatkowych dla użytkowników obiektów zabytkowych, wprowadzeniu pojęć krajobrazu kulturowego, niematerialnego dobra kultury i przestrzeni historycznej. W artykule *Czekając na ustawę*²⁹ wypowiedziało się dwóch autorów. Według nich tezy i założenia do nowej ustawy dają bardzo mglisty obraz przygotowywanego tekstu i potęgują troskę i niepokój o efekt finalny. Wiele krytycznych uwag wskazuje na „*enigmatyczny charakter tych materiałów konsultacyjnych przygotowanych przez Komisję*”. Autorzy mówią o słych zastrzeżeniach, co następuje: „*Przedstawiona przez nas w ujęciu telegraficznym garść refleksji jest niewątpliwie dyskusyjna i postuluje przede wszystkim uproszczenie projektowanych struktur, co pozwoli na szybsze i operatynniejsze działania, bliższe codziennej rzeczywistości pracownika terenowego, niż zakreślone wizją tezy i założeń do nowej ustawy*”. Ustawa z 1962 r., wbrew pozorom, wymagałaby stosunkowo niewielkich zmian kosmetycznych, gdyby istniały do niej odpowiednie przepisy wykonawcze, o których przy redagowaniu nowego aktu (przynajmniej w przedstawionych do dyskusji materiałach) również, niestety, zapomniano.

Pierwszy projekt nowelizacji

Minister kultury i sztuki przesłał 1 marca 1990 r. do Urzędu Rady Ministrów projekt nowelizacji ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach³⁰.

Dnia 20 marca 1990 r. do łaski marszałkowskiej Sejmu Rzeczypospolitej X kadencji wpłynął powyższy projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach podpisany przez posłów (jako projekt poselski): Juliana Brauna, Stanisława Dąbrowskiego, Mieczysława Gila, Ryszarda Helaka, Józefę Hennenlową, Karola Krasnodębskiego, Barbarę Labudę, Zygmunta Łupinę, Aleksandra Małachowskiego, Henryka Michalaka, Adama Michnika, Edwarda Nowaka, Janusza Onyszkiewicza, Krzysztofa Putrę, Kazimierza Rostka, Władysława Skalskiego, Marię Stolzman, Jacka Szymanderskiego, Annę Urbanowicz, Jerzego Zdradę, Zenona Złakowskiego i Stanisława Żurowskiego, którego upoważniono do reprezentowania ww. posłów w pracach nad tym projektem³¹. Projekt nowelizacji podpisany przez 22 posłów w niczym się nie różnił od tekstu przesłanego do Urzędu Rady Ministrów, łącznie z uzasadnieniem.

W sprawozdaniu Komisji Kultury i Środków Przekazu oraz Ustawodawczej³² o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach stwierdza się, że 5 kwietnia 1990 r. Prezydium Sejmu skierowało powyższy projekt ustawy do Komisji Kultury i Środków Przekazu oraz Ustawodawczej. Komisje te, po rozpatrzeniu projektu, wniosły o uchwalenie przez Wysoki Sejm proje-

²⁴ T. Zielniewicz, *Ocena stanu ochrony dóbr kultury – program działań do 2000 r.* „Ochrona Zabytków” 1989, nr 1, ss. 3–12.

²⁵ L. Krzyżanowski, *Ogólnopolska konferencja konserwatorów zabytków – Rydzyna 88.* „Ochrona Zabytków” 1989, nr 1, ss. 100–101.

²⁶ M. Konopka, *Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków w okresie od października 1988 do października 1989* ogłoszone na zjeździe sprawozdawczym w Radzikowie. „Wiadomości Konserwatorskie” 1990, nr 1–2, ss. 5–8.

²⁷ Stanowisko uchwalone w Książu 5 stycznia 1990 r.; tamże, ss. 18–20. Pełny tekst z wymienieniem 22 adresatów.

²⁸ E. Stanecka, *Uwagi oddziału szczecińskiego.* tamże, ss. 33–34.

²⁹ B. Głowacka-Fronckiewicz, Tadeusz J. Horbacz, *Czekając na nową ustawę.* tamże, ss. 34–35.

³⁰ Pismo przewodnie i projekt nowelizacji ustawy z 1962 r. – tamże, ss. 23–24.

³¹ Druk nr 294 drukarni sejmowej z dn. 20.03.1990 r.

³² Druk nr 438 drukarni sejmowej z 5 lipca 1990 r. Sprawozdanie podpisał Andrzej Łapicki Przewodniczący Komisji Kultury i Środków Przekazu, Janusz Trzciniński Przewodniczący Komisji Ustawodawczej oraz Stanisław Żurowski-sprawozdawca.

ktu ustawy. Komisje przedstawiły, na żądanie wnioskodawców, wnioski mniejszości³³.

Debata sejmowa X kadencji

Debata sejmowa nad projektem ustawy odbyła się 19 lipca 1990 r. Zabierający w debacie głos wykazali się na ogół nikłą znajomością problemów z dziedziny konserwatorstwa i muzealnictwa, nie mówiąc już o dziedzinach pokrewnych. Poseł-sprawozdawca, Stanisław Żurowski, przedstawił aktualny stan zabytków. Stwierdził m.in., że po 1945 r. w Polsce Ludowej straty substancji zabytkowej podworskiej przewyższyły straty wojenne (87%), i że pilnie potrzebna jest silna i dobrze zorganizowana państwowa służba ochrony zabytków z generalnym konserwatorem zabytków na czele i wojewódzkimi konserwatorami zabytków. Wymienił kolejno instytucje, organizacje, stowarzyszenia, instytuty i związki, które przedstawiły projekt konsultowały. Przedstawił również dwa wnioski mniejszości dotyczące muzealnictwa.

Andrzej Łapicki wygłosił apel o ratowanie resztek zabytków, Dobrochna Kędzierska-Truszczyńska poparła konieczność reorganizacji ochrony dóbr kultury, Ziemowit Gacki wniósł o skreślenie w art. 3 pkt 1 ustawy słów „narodowej” i „socjalistycznego”, zaś wniosek mniejszości o utworzenie kolegiów pracowniczych w muzeach określił jako pozostałość postkomunistyczną, Bożena Urbańska poparła przemiany w muzealnictwie zgodnie z duchem czasu, zwróciła uwagę, że ochrona zabytków jest obowiązkiem wszystkich resortów, a nie tylko kultury, Jan Świtka wygłosił przemówienie nie na temat, Julian Braun poparł utworzenie kolegiów w muzeach, Dorota Kępka zapytała, czy jedynym lekarstwem dla zagrożonych zabytków jest poprawienie ich katastrofального stanu przez nowelizację ustawy. Dlaczego tylko remont, a nie zupełnie nowa ustawa? Minister Izabelli Cywińskiej nie było w ławach rządowych i nie miał kto odpowiedzieć na te pytania, choć Marszałek Sejmu zapraszał *ad vocem* panią Minister. Posłanka stwierdziła jeszcze, że ważne są finanse, należy zachować Fundusz Ochrony Zabytków dla utrzymania zabytków i muzeów, Alicja Bieńkowska poparła reorganizację służby konserwatorskiej, Zofia Wilczyńska przedstawiła historię ochrony zabytków w Polsce i położyła nacisk na konieczność stworzenia mocnej podstawy organizacyjnej i finansowej dla utrzymania ok. 1000 osób Państwowej Służby Konserwatorskiej, Anna Dutkiewicz podkreśliła fakt, że ochrona i korzystanie z dóbr kultury nie jest odświętnym obowiązkiem, lecz codziennym każdego z nas, jest przeciwna kolegium w muzeach, Ryszard Szwede zwrócił uwagę, że w projek-

cie za mało mówi się o ludziach, a przecież ich praca powinna być traktowana jako posłanie i powołanie, Stanisław Żurowski uzupełnił i odpowiadał na pytania. Pani Minister Izabella Cywińska, która zjawiała się pod koniec debaty, stwierdziła, że rząd przychylił się do wniosków poselskich i znajdzie środki z Funduszu Rozwoju Kultury (o którym wiadano, że ulegnie kasacji). Sejm X kadencji oddalił poprawkę mniejszości i uchwalił 19 lipca 1990 r. ustawę o zmianie ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach większością głosów³⁴.

Zmiany w ustawie

Sejm RP w stosunku do przedstawionego projektu poselskiego, dodał w art. 1 „Dz. U. z 1990 r. Nr 34, poz. 198”; w art. 5 dodaje się pkt 12 w brzmieniu „12) *Krajobraz kulturowy w formie ustanawianych stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych*”; w art. 32 ust. 1 dodaje się: „i z 1990 r. Nr 34, poz. 198)”; w art. 76 ust. 1 opuszczono konieczność zastąpienia wyrazu „areszt” wyrazami „pozbawienia wolności”; – ust. 1 otrzymuje brzmienie: „1. Kto zbywa lub pośredniczy w zbyciu zabytku, a także wykopaliska lub znaleziska archeologicznego, jeżeli na podstawie towarzyszących okoliczności powinien przypuszczać, że nabywca zamierza wywieźć je za granicę bez zezwolenia, w razie gdy wywóz lub jego usiłowanie rzeczywiście nastąpiły – podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 i grzywny”; w art. 77 dodaje się: „w pkt 3 wyrazy prezydium właściwej rady narodowej zastępuje się wyrazami „zarządu właściwej gminy”; w art. 78 wyrazy „do 3 miesięcy lub grzywny do 4500 zł” zastępuje się wyrazami „albo grzywny”; art. 84 skreśla się.

Rozdział I. Przepisy ogólne

Do nowych pojęć i sformułowań znowelizowanej ustawy należy zaliczyć zobowiązanie organów państwowych i samorządowych do zapewnienia warunków organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury (art. 1).

Rozdział II. Przedmiot ochrony

Krajobraz kulturowy w formie ustanawianych stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych staje się nowym przedmiotem ochrony (art. 5 pkt. 12) Zabytki nieruchome o szczególnej wartości mogą być uznane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za pomniki historii (art. 6 ust. 1).

Rozdział III. Organy ochrony dóbr kultury i nadzoru nad muzeami

Państwowa Służba Ochrony Zabytków działa przy Ministrze Kultury i Sztuki i jest kierowana przez Generalnego Konserwatora Zabytków (art. 7a 1). Tak więc proponowana pierwotnie Państwowa Inspekcja Ochrony Zabytków nie została przyjęta w ustawie. Wojewódzcy konserwatorzy zabytków powoływani i odwoływani są — po zasięgnięciu opinii wojewody — na wniosek Generalnego Konserwatora Zabytków przez Ministra Kultury i Sztuki. Wojewódzcy konserwatorzy zabytków są terenowymi organami rządowej administracji specjalnej do spraw ochrony zabytków (art. 7a 3).

³³ Wnioski mniejszości przedstawiały się następująco: „1) zmianie 2 nadać brzmienie:” 2) w art. 3 ust. 1 wyraz „socjalistycznego” skreśla się”; 2) po zmianie 22 dodać nową zmianę 23 w brzmieniu: „Art. 53 a 1. W muzeach i innych jednostkach organizacyjnych powołanych do ochrony zabytków może działać kolegium pracownicze, przy czym co najmniej 2/3 składu kolegium powinni stanowić pracownicy działalności podstawowej. 2. O powołaniu kolegium pracowniczego decyduje ogólne zebranie pracowników. 3. Do kompetencji kolegium pracowniczego należą w szczególności: 1) opiniowanie programów i planów działania muzeum lub jednostki; kwestie sporne w tym zakresie rozstrzyga organ założycielski. 2) wnioskowanie o powołanie lub odwołanie dyrektora muzeum lub jednostki. 3) wyrażanie opinii we wszystkich sprawach dotyczących muzeum lub jednostki. 4. Sposób przeprowadzania wyborów do kolegium pracowniczego, jego skład i organizację określa regulamin ustalony przez ogólne zebranie pracowników”. Zmianę w art. 3 Sejm przyjął, resztę odrzucił.

³⁴ Dz. U. Nr 56 poz. 322 ustawa z dnia 19 lipca 1990 r. o zmianie ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach.

Ochronę dóbr kultury sprawuje m.in. Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Sztuki, wojewódzcy konserwatorzy zabytków kierujący odpowiednimi oddziałami wojewódzkimi Państwowej Służby Ochrony Zabytków, dyrektor Ośrodka Dokumentacji Zabytków, kierujący centralną ewidencją dóbr kultury, dyrektorzy (kierownicy) jednostek organizacyjnych powołanych do ochrony zabytków (art. 8-2),3),5),6)). Takimi jednostkami np. mogą być Ośrodki i Biura Badań i Dokumentacji Zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków otrzymuje większe prerogatywy, może powierzyć w drodze porozumienia prowadzenie w jego imieniu niektórych spraw z zakresu swych właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych gminom (związkom międzygminnym i komunalnym) położonym na terenie województwa (art. 8.2). W gminach lub miastach, na których terenach znajduje się większa liczba zabytków nieruchomości albo też zabytek lub zabytki o szczególnej wartości – WKZ może ustanowić okręgowego, gminnego lub miejskiego konserwatora zabytków jako zamiejscową komórkę organizacyjną i powierzyć mu prowadzenie, w jego imieniu, spraw z zakresu swoich właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych na terenie swojego działania (art. 8.3). Artykuł 9 w trzech punktach całkowicie zmienia poprzednie ustalenia ustawy o muzeach, a mianowicie: 1. Bezpośredni nadzór nad muzeami sprawują wojewodowie lub gminy. 2. Bezpośredni nadzór nad muzeami nie podlegającymi wojewodom lub gminom oraz nad państwowymi kolekcjami i zbiorami pozamuzealnymi sprawują Minister Kultury i Sztuki, inni ministrowie (kierownicy urzędów centralnych), osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, stosownie do swojego zakresu działania. 3. Minister Kultury i Sztuki i inni ministrowie (kierownicy urzędów centralnych) mogą przekazać bezpośredni nadzór nad muzeum lub określonego rodzaju muzeami osobom prawnym oraz jednostkom organizacyjnym nie posiadającym osobowości prawnej, jeżeli mają one warunki do prowadzenia takiej działalności.

Art. 10 daje Ministrowi Kultury i Sztuki prawo do powoływania organów opiniodawczych, specjalistów i rzeczoznawców do zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Minister może również tworzyć specjalistyczne jednostki organizacyjne, powoływane w celu ochrony zabytków. Jednostki te działają na podstawie statutu nadawanego im przez Ministra Kultury i Sztuki.

Obowiązkiem wojewodów i organów gminy jest dbałość o dobra kultury i podejmowanie działań ochronnych oraz uwzględnianie zadań ochrony zabytków, m.in. w regionalnych i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w budżetach, w prawie miejscowym i przepisach gminnych (art. 11.1). Regionalne i miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, o których wyżej mowa, uzgadniane są z właściwymi, wojewódzkimi konserwatorami zabytków (art. 11.2). Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) w gminach, w których nie zostali powołani konserwatorzy zabytków obowiązany jest wydawać zarządzenia w celu zabezpieczenia zabytków w nagłych przypadkach i niezwłocznie zawiadamiać o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 11.3). Minister Kultury i Sztuki może upoważnić kierowników podległych mu jednostek organizacyjnych do pro-

wadzenia określonych spraw z zakresu ochrony zabytków, w jego imieniu, w ustalonym zakresie, a w szczególności do wydawania decyzji administracyjnych (art. 12.1). Wojewódzki konserwator zabytków może powierzyć dyrektorom (kierownikom) muzeów oraz dyrektorom (kierownikom) wyspecjalizowanych jednostek powołanych do ochrony zabytków prowadzenie w jego imieniu, niektórych spraw z zakresu swych właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych (art. 12.2). Powierzenie spraw, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, o których mowa w ust. 2, może nastąpić za zgodą właściwego dla tego muzeum lub jednostki ministra (kierownika urzędu centralnego) wojewody, gminy, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, której to muzeum bądź jednostka podlega (art. 12.3). W szczególnych wypadkach prowadzenia spraw z wyjątkiem wydawania decyzji administracyjnych, wojewódzki konserwator zabytków może powierzyć w drodze porozumienia innym jednostkom organizacyjnym i osobom fizycznym (art. 12.4).

Rozdział IV. Rejestr zabytków

W art. 13 ust. 2 wyrazy „prezydium powiatowych i miejskich rad narodowych” zastępuje się wyrazami „zarządy gmin”, a wyraz „powiatowy” zastępuje się wyrazem „gminny”.

W art. 14 ust. 1 pkt 1 wyrazy „prezydium właściwej rady narodowej” zastępuje się wyrazami „zarządu właściwej gminy” oraz dodaje się ust. 2 w brzmieniu „2. Do rejestru zabytków nie wpisuje się przedmiotów znajdujących się w muzeach i bibliotekach”.

W art. 16 ust. 2 wyrazy Rady Kultury i Sztuki” zastępuje się wyrazami „organów, o których mowa w art. 10 ust. 1”.

Artykuł 20 zmienia swój dawny sens i brzmi obecnie: „Art. 20. Ze względu na ochronę zabytkowych układów urbanistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków, w o j e w o d o w i e, na wniosek wojewódzkich konserwatorów zabytków i w porozumieniu z nimi, mogą określić warunki działalności budowlanej na ich terenie lub zarządzić usunięcie, uporządkowanie albo przebudowę poszczególnych budynków lub wydać inne stosowne zarządzenia”.

Rozdział V. Zakres ochrony zabytków

W art. 21 ust. 1 wymieniono prace archeologiczne i wykopaliskowe na prowadzenie których należy mieć zezwolenie WKZ. W drugiej części ust. 2 tegoż artykułu powiedziano, że „Przepisy dotyczące prac przy zabytkach nieruchomych Minister Kultury i Sztuki wydaje w porozumieniu z Ministrem Budownictwa i Gospodarki Przestrzennej a dotyczące prac archeologicznych i wykopaliskowych – w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej oraz Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa”.

W art. 22 ust. 1, art. 24 ust. 3 i 4 oraz art. 77 pkt 3 wyrazy „prezydium miejscowej rady narodowej” zastępuje się wyrazami „zarząd właściwej gminy”.

W art. 23 ust. 2 wyrazy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz. U. z 1961 r. Nr 18 poz. 94)” zastępuje się wyrazami „z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. z 1989 r. Nr 14 poz. 74 i Nr 29, poz. 154 oraz z 1990 r. Nr 14, poz. 90 i Nr 34, poz. 198)”. W tym samym artykule w ust. 5 wyrazy „Przewodniczącym Komisji Planowania przy Radzie Ministrów” oraz wyrazy „i Polską Akademią Nauk” skreśla się.

Zdanie wstępne art. 25 ust. 1 otrzymuje skrócone brzmienie: „*Właściciel i użytkownik zabytku, w zakresie określonym przepisami prawa, obowiązany jest dbać o jego zachowanie, a w szczególności:*”.

W art. 27 ust. 1 wyrazy „*burzyć, niszczyć*” skreśla się. W art. 32 ust. 1 powołanie „(Dz. U. Nr 27, poz. 166)” zastępuje się powołaniem „(Dz. U. z 1968 r. Nr 36, poz. 249 i z 1990 r. Nr 34, poz. 198)”.

W art. 37 ust. 2 wyrazy „*organowi prezydium rady narodowej administrującemu nieruchomościom państwowymi albo innej instytucji państwowej lub społecznej*” zastępuje się wyrazami „*gminie jako zadanie zlecone lub państwowej jednostce organizacyjnej*”.

W art. 41 ust. 2, art. 50 ust. 1 i art. 65 wyrazy „*Rady Kultury i Sztuki*” zastępuje się wyrazami „*organów, o których mowa w art. 10 ust. 1*”.

Rozdział VIII. Muzea

W art. 45 wyrazy „*instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnych celach*” zastępuje się wyrazami „*osobami fizycznymi, osobami prawnymi i jednostkami organizacyjnymi nie posiadającymi osobowości prawnej, realizującymi cele i zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego*”.

Ust. 1 w art. 48 otrzymuje brzmienie: „*1. Muzea mogą stanowić własność Państwa, gmin i innych osób prawnych, osób fizycznych lub jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej*”, zaś w ust. 2 wyrazy „*Instytucje*” zastępuje się wyrazami „*Podmioty*”.

Art. 49 otrzymuje brzmienie: „*Art. 49. Minister Kultury i Sztuki ustala założenia organizacyjne muzeów oraz zasady gospodarki muzealiami*”. Art. 50 ust. 2 otrzymuje brzmienie: „*2. Minister Kultury i Sztuki może z ważnych przyczyn zlikwidować muzeum podlegające jego bezpośredniemu nadzorowi po zasięgnięciu opinii właściwej rady gminy*”. Art. 54 otrzymuje brzmienie: „*Art. 54. W razie niewypełniania przez muzeum zadań przewidzianych w ustawie i statucie muzeum Minister Kultury i Sztuki może zawiesić, w całości lub w części, działalność muzeum do czasu usunięcia przyczyn, które spowodowały zawieszenie*”.

Rozdział X. Muzealia

Art. 63 skreśla się.

Rozdział XII. Opieka społeczna nad zabytkami

Ustęp 2 w art. 72 otrzymuje brzmienie: „*2. Odznakę nadaje Minister Kultury i Sztuki z urzędu lub na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków osobom zasłużonym w społecznej opiece nad dobrami kultury lub w działalności konserwatorskiej*”.

Rozdział XIII. Przepisy karne

W art. 73 ust. 1 oraz art. 74 ust. 1 wyraz „*więzienie*” zastępuje się wyrazami „*pozbawienia wolności*”. W art. 73 ust. 2 oraz art. 74 ust. 2 wyrazy „*aresztu do 6 miesięcy lub grzywny do 20000 zł*” zastępuje się wyrazami „*pozbawienia wolności do 6 miesięcy albo grzywny*”. W art. 75 wyrazy „*aresztu do 1 roku i grzywny do 30000 zł albo jednej z tych kar*” zastępuje się wyrazami „*pozbawienia wolności do roku albo grzywny*”. W art. 76 ust. 1 brzmi następująco: „*1. Kto zbywa lub pośredniczy w zbyciu zabytku, a także wykopaliska lub znaleziska archeologicznego, jeżeli na podstawie towarzyszących okoliczności*

powinien przypuszczać, że nabywca zamierza wywieźć je za granicę bez zezwolenia, w razie gdy wywóz lub jego usiłowanie nastąpiły rzeczywiście, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 i grzywny”. W art. 77 pkt 3 wyrazy na końcu „*do 3 miesięcy lub grzywny do 4500 zł*” zastępuje się wyrazami: „*albo grzywny*”. W art. 78 wyrazy „*do 3 miesięcy lub grzywny do 4500 zł*” zastępuje się wyrazami *albo grzywny*. Art. 79 i 80 skreśla się. W art. 81 wyrazy *karno-administracyjnego* zastępuje się wyrazami „*postępowaniu w sprawach o wykroczenia*”.

Rozdział XIV. Przepisy przejściowe i końcowe

Art. 84 skreśla się. Błędnie wydrukowany art. 2 zamiast art. 86 nie zmienia swego brzmienia.

Ustawę o zmianie ustawy o ochronie dóbr kultury i muzeach podpisał Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej – Wojciech Jaruzelski.

Oceniając przebieg prac nad nowelizacją ustawy, należy stwierdzić, że główny nacisk położono w efekcie na zmianę struktury służb konserwatorskich przy wprowadzeniu do ustawy stanowiska Generalnego Konserwatora Zabytków. W związku z utworzeniem samorządu terytorialnego należało również dokonać odpowiednich zmian w przepisach.

mgr Marian Paździor

Aneks I

Projekt ustawy o podatkach i opłatach lokalnych

W związku z powyższym projektem środowisko konserwatorskie skierowało do Marszałka Sejmu petycję datowaną 7 grudnia 1990 r. następującej treści:

„Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków oraz przedstawiciele środowisk konserwatorskich zebrani na ogólnopolskiej konferencji w Czerniejewie w dn. 4-7.12.1990 r. pragną przedłożyć Parlamentowi Rzeczypospolitej Polskiej swoje stanowisko w podstawowej dla ochrony dóbr kultury kwestii Ochrona dziedzictwa kulturowego w Polsce wzmocniona ostatnio poprzez nowelizację ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach i powołanie Państwowej Służby Ochrony Zabytków wymaga również utworzenia i rozwinięcia rozwiązań ekonomicznych. Wiadomo, że zaledwie nieliczne potrzeby ochrony zabytków będą mogły być finansowane przez państwo i samorządy. Tym samym ciężar ochrony obiektów zabytkowych w ogromnej mierze spoczywa na ich właścicielach i użytkownikach. Nieruchomości takie jak: parki, ogrody, cmentarze i obiekty architektury nie służące prowadzeniu działalności gospodarczej wymagają ogromnych nakładów finansowych na ich konserwację i utrzymanie. Niezbędne jest zatem stworzenie systemu zachęt ekonomicznych w postaci preferencyjnych kredytów, dofinansowań i ulg podatkowych.

Przedłożony ostatnio Sejmowi projekt ustawy o podatkach i opłatach lokalnych znosi dotychczasowe ustawowe zwolnienie z podatku od nieruchomości, od terenów i obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Uznajemy za konieczne utrzymanie obecnego korzystnego zapisu w tym zakresie zawartego w ustawie z 14.03.1985. W związku z tym, uczestnicy konferencji wnoszą o interwencję Sejmu i proponują przyjęcie następującego zapisu w projekcie ustawy o podatkach i opłatach lokalnych:

– w art. 7 ust. 1 po pkt 8 dodać pkt 9 w brzmieniu:

»9. budynki i grunty wpisane do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy z dn. 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz. U. Nr 10, poz. 48, z 1983 r. Nr 38 poz. 173, z 1989 r. Nr 35 poz. 192 oraz z 1990 r. Nr 34 poz. 198 i nr 56 poz. 322), z wyjątkiem części zajmowanych na prowadzenie działalności gospodarczej«.

Rozwiązanie to ułatwi właścicielom i użytkownikom zabytków wywiązanie się z obowiązku ochrony. Dotychczasowe zwolnienie od tego podatku stanowiło olbrzymią zachętę do przejmowania i kupna obiektów zabytkowych do zagospodarowania. Przywrócenie podatku od zabytkowych nieruchomości podważy ponadto wiarygodność władz państwowych, które zaledwie po kilkunastu miesiącach obowiązywania zwolnienia – wprowadzą ten podatek ponownie.

Kierując się zasadą nadrzędności interesu dziedzictwa kulturowego nad interesami lokalnymi uważamy, że sprawa ta powinna być rozstrzygnięta ustawowo. Natomiast zawarta w art. 7 ust. 2 obecnego projektu ustawy możliwość fakultatywnych zwolnień przez samorząd – przeczy tej zasadzie”.

Uczestnicy konferencji w Czerniejewie przesłali podobne w treści pismo do prezesa Rady Ministrów.

Jak wiadomo, Sejm nie przychylił się do wniosku środowiska konserwatorskiego i uchwalił ustawę o podatkach i opłatach lokalnych, znosząc dotychczasowe ulgi podatkowe stosowane przy przejmowaniu obiektów zabytkowych do zagospodarowania.

Stwierdziliśmy już przy omówieniu debaty sejmowej, że posłowie nie mają rozeznania i nie są świadomi tego, jaką rolę odgrywają zabytki w życiu społeczeństwa. Zabrakło zdecydowanego głosu na sali sejmowej, który wykazałby nadrzędność interesu dziedzictwa kulturowego nad interesami lokalnych samorządów. Rzuca to głęboki cień na mentalność izb parlamentarnych X kadencji.

ANEKS II

Zmiany w strukturze służby konserwatorskiej

– Zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z 22 września 1990 r. (Mon. Pol. Nr 35 poz. 285) powołana została Państwowa Służba Ochrony Zabytków, składająca się z Biura Ochrony Dóbr Kultury i Muzeów oraz oddziałów wojewódzkich. Organami Służby są: Generalny Konserwator Zabytków, który kieruje działalnością PSOZ przy pomocy zastępcy (zastępców), i wojewódzcy konserwatorzy zabytków, obejmujący swą działalnością obszar jednego województwa i wykonujących swe zadania przy pomocy odpowiedniego oddziału wojewódzkiego PSOZ.

W oddziałach wojewódzkich tworzy się jedno- lub wieloosobowe stanowiska pracy w zakresie inspekcji ds. zabytków nieruchomych, spraw muzeów i zabytków ruchomych, zabytków archeologicznych, dokumentacji, rejestru zabytków i informatyki, ochrony dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń, spraw prawnych, organizacyjnych, ekonomicznych, spraw okręgowych, gminnych i miejskich konserwatorów zabytków.

Zarządzenie powyższe wydano na podstawie art. 7 a ust. 2 ustawy z 15 lutego 1962 r. znowej ustawy z 15 lipca 1990 r.

– 3 grudnia 1990 r. generalny konserwator zabytków rozesłał do wojewódzkich konserwatorów zabytków instrukcję w sprawie praktycznego tworzenia oddziałów wojewódzkich Państwowej Służby Ochrony Zabytków.

Instrukcję wydano w związku z zaplanowanym na 17 grudnia 1990 r. wspólnym wystąpieniem MKiS oraz URM do wojewódów w sprawie likwidacji z dniem 1 stycznia 1991 r. wszystkich biur badań i dokumentacji zabytków oraz wojewódzkich ośrodków archeologiczno-konserwatorskich (WOAK). Wszyscy pracownicy – głosi instrukcja – mają być przyjęci do pracy, po likwidacji ww. biur, w odpowiednim oddziale wojewódzkim PSOZ. Pracownicy mają złożyć wnioski o podjęcie pracy w ter-

minie do 17.12.1990 r. a WKZ powinien przygotować umowy o pracę do 18.12.1990 r. z mocą obowiązującą po podpisaniu – od 1.01.1991.

WKZ i kierownicy biur przeprowadzą likwidację BBDZ i WOAK do 28.12.1990 r., przygotowując wszystkie zarządzenia do podpisu wojewody z mocą obowiązującą od 1.01.1991 r.

– W „Wiadomościach Konserwatorskich”, dodatku nadzwyczajnym z 6.11.1990 r., generalny konserwator zabytków ogłosił konkurs w celu wyłonienia kandydatów na stanowisko wojewódzkiego konserwatora zabytków w 49 województwach. Termin składania ofert upływa w dn. 28.11.1990 r. Kandydaci powinni byli spełniać 2 warunki: mieć wyższe wykształcenie oraz staż w jednej ze specjalności stosowanych w dziedzinie ochrony dóbr kultury.

Do ogłoszenia o konkursie załączono decyzję GKZ z 6.11.1990 r., którą m.in. powołano Komisję Konkursową w składzie: Janusz Bogdanowski Przewodniczący Rady d.s. Ochrony Zabytków, członkowie Rady d.s. Ochrony Zabytków Artur Kostarczyk, Hanna Krzyżanowska, Jerzy Łoziński, Adam Miłobędzki, Janusz Pasierb, Mieczysław Zlat, Tadeusz Zielniewicz – generalny konserwator zabytków, Albert Soidani, główny specjalista w MKiS, oraz przedstawiciele Gabinetu Ministra MKiS, Stowarzyszeń: Historyków Sztuki, Konserwatorów Zabytków, Naukowego Archeologów Polskich, Architektów Polskich, Towarzystwa Urbanistów Polskich i Towarzystwa Opieki nad Zabytkami. Kandydaci mieli za zadanie przedłożyć opracowanie zawierające projekt programu działań własnych i określenie najpilniejszych zadań swojego regionu. Termin przeprowadzenia konkursu ustalono na okres od 12 listopada do 31 grudnia 1990 r. Decyzję opatrzone załącznikiem zawierającym regulamin konkursu, w którym m.in. przewidziano, że Komisja w głosowaniu obligatoryjnym wyłoni kandydata na stanowisko WKZ. Kandydaci, którzy odpadli w głosowaniu – nie mogą ponownie stawiać do konkursu. Kandydata uznanego za właściwą osobę na stanowisko WKZ zatwierdza minister kultury i sztuki. W decyzji zapomniano dodać istotny warunek, że minister, po zasięgnięciu opinii wojewody, powołuje wojewódzkiego konserwatora zabytków, jak głosi art. 7 a ust. 3 znowej ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach. Zastanawia pośpiech, z jakim generalny konserwator zabytków przeprowadził reorganizację dotychczasowej struktury służby konserwatorskiej, gdy – jak wiadomo – specjaliści d.s. ochrony zabytków nie „rodzą się na kamieniu”, a wręcz odwrotnie – wymaga to wieloletnich studiów i poważnego stażu pracy w zakresie swej specjalności. Ponadto – jak dotąd – nie mamy w Polsce szkoły konserwatorskiej wyłącznie poświęconej tym zagadnieniom.

– Dnia 20 grudnia 1990 r. GKZ rozesłał do WKZ Zakres zadań Oddziału Wojewódzkiego PSOZ. Struktura jedno- lub wieloosobowego stanowiska pracy zawiera: 1) inspekcję d.s. zabytków nieruchomych (konserwatorzy zabytków d.s. krajobrazu kulturowego, planowania przestrzennego, układów urbanistycznych, architektury i budownictwa, cmentarzy, parków i ogrodów, zabytków techniki i in.); 2) inspekcję d.s. muzeów i zabytków ruchomych (konserwator zabytków ruchomych); 3) inspekcję d.s. zabytków archeologicznych (konserwator zabytków archeologicznych); 3 A) Wydział Archeologiczny PSOZ (dotyczy dotychczasowych WAK w Kielcach, Łęsnie, Wrocławiu i Zamościu); 4) dokumentację dóbr kultury, rejestr zabytków, i informatykę (wydział d.s. dokumentacji dóbr kultury); 5) ochronę dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń; 6) sprawy prawne; 7) sprawy organizacyjne; 8) sprawy ekonomiczne; 9) sprawy okręgowych gminnych i miejskich konserwatorów zabytków.

W wielu punktach mowa jest o współpracy z Regionalnym Ośrodkiem (domyślnie: Ochrony Dóbr Kultury). Nie określono bliżej struktury ani funkcji tego Ośrodka stosując w tym wypadku zapis „na wyrost”.

* W Ocenie stanu ochrony dóbr kultury – program działań do 2000 r.

† Zielniewicz mówi się o ustaleniu 12 historycznych regionów kulturowych dla których zostaną opracowane plany ochrony dóbr kultury (nota bene nigdzie nie podaje się obszarów, które te regiony obejmują). Mówi się również o sformułowaniu przez MKiS polityki krajowej ochrony dóbr kultury w odniesieniu do 12 makroregionów kulturowych oraz polityki lokalnej przez wojewódzkich konserwatorów zabytków. Por. „Ochrona Zabytków” 1989, nr 4, ss. 3–12.

Jak już wyżej powiedziano, brak odpowiedniej szkoły dla kształcenia wojewódzkich konserwatorów zabytków w zakresie administracji państwowej – poza oczywiście konieczną specjalizacją zawodową, którą m.in. daje np. Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu – powoduje trudności w naborze kandydatów. Objawiło się to statnio w ponownym ogłoszeniu konkursu Ministerstwa Kultury i Sztuki na te stanowiska. Z apelem o zgłaszanie się

specjalistów wystąpił 12 lutego br. przed kamerami TV w Teleekspresie T. Zielińicz.: Podał, że są jeszcze wakaty w 19 województwach (na 49). „My nazywamy Państwową Służbę Ochrony Zabytków po prostu Policją Konserwatorską. Wstępujcie więc w jej szranki” zakończył swój apel Generalny Konserwator Zabytków.

M. Paździor

A CHANGE IN THE POLISH LAW CONCERNING THE PROTECTION OF CULTURAL OBJECTS AND MUSEUMS, 1990

The article discusses in detail opinions connected with the law on the protection of cultural objects and museums, which was passed in 1962. At the time, it was regarded as quite modern probably owing to the introduction of the term „cultural objects” instead of the traditional „monuments”, and was greatly praised. It also reflected the opinions of lawyers and conservationist services dating from the end of the 1950s.

The first critical remarks were formulated on the tenth anniversary of the passing of the legal act whose very coauthors pointed out its weak points. In particular, they emphasized the absence of a complete set of executive directives, their unclear nature or simply negligence as regards the actual needs for the protection and conservation of monuments in Poland. The reasons for this imperfection of the binding legal systems were sought in the limited professional qualifications of officials in the Ministry of Culture and Art, which, in accordance with the letter of the law, oversees the system of protecting monuments and legal foundations.

The conservation services (voivodship conservationists, persons involved in the practical side of conservation, representatives of social organizations which deal with the protection of monuments), attacked particularly sharply the legal situation during the 1970s — a period of intensifying totalitarianism in Poland. The article cites numerous documents — reports, experts opinions prepared by groups of volunteers and decisions passed by conferences of experts — which called for putting the legal system into order, and for a closer approach to the requirements of the protection of monuments. For almost twenty years those appeals proves unsuccessful. The second half of the 1980s was a time of public and polemical discussions whose effect was to induce the authorities responsible for culture to amend the law. Those efforts are presented

both in the article, in the commentaries contained in footnotes and in two appendices.

On 19 July 1990 the Polish Parliament accepted the text of the amendment to the 1962 law. The new version, based on an almost 30 years-old document, is essentially adapted to contemporary needs. The prime feature of this text is a fully centralized structure of the State Services for the Protection of Monuments. Voivodship conservationists who head local groups of inspectors and other employees, are to be nominated by the Minister of Culture and Art. They, and their staff, are subject to the General Conservationist of Monuments, and constitute a state service which acts outside the voivodship office, and is maintained by the Ministry budget. This legal status is to prevent local pressure on the conservation services, and to ensure its independence. The principle of centralism, fully realized, does not correspond to the general tendency of a state policy intent on granting the rural communes authorities, held in June 1990, and the handing over to them of basic selfgovernment prerogatives, preceded the central act on a conservation. A considerable part of the article is devoted to a detailed examination of all the changes introduced into the amendment. In the two appendices to the text, the author presents the project of financial alleviations foreseen for people and institutions willing to embark upon work on monuments, or those who manage buildings, parks etc. of historical value. This project was rejected by the Parliament, which left the solution of the problem to the authorities of particular communes. Such a decision gave rise to much concern. The second appendix discusses the present-day structure of the State Service for the Protection of Monuments as well as the State Service of Monuments as well as the nominations of voivodship conservationists of monuments. The analysis is accompanied by the author's own commentary.

JANUSZ WIŚNIEWSKI

OCHRONA I KONSERWACJA ZABYTKÓW BUDOWNICTWA A ZAGROŻENIE EKOLOGICZNE

Wprowadzenie

Do niedawna wymagano, aby trwałość obiektów budowlanych wynosiła nie mniej 100 lat, a określano ją zużyciem fizycznym budowli. Na zużycie fizyczne budynków składa się:

- zużycie naturalne powstałe w wyniku planowej eksploatacji, wyrażające się stopniową utratą pierwotnej wartości użytkowej i wytrzymałości, jak np. ścieranie podłóg, schodów, poręczy itp.
- zużycie korozyjne objawiające się degradacją konstrukcyjną i funkcjonalną budynku w wyniku działania środo-

wisk agresywnych, które powodują szkodliwe zmiany struktury materiałów i obniżenie jego wytrzymałości, prowadzące do przedwczesnego zniszczenia konstrukcji lub jej elementu;

- uszkodzenia żywiołowe i wojenne, które powstały na skutek pożarów, powodzi, huraganów, ruchów sejsmicznych lub bombardowania;
- uszkodzenia spowodowane wadami w projektowaniu, wykonawstwie lub eksploatacji.

Obecnie wyraża się pogląd, że trwałość obiektów powinna odpowiadać okresowi zużycia moralnego. W wyniku szybko postępującego rozwoju techniki i technologii